
UN SPION AL ARMATEI UNGARE ÎN ROMÂNIA: RABECZY SANDOR (1920)

Alin SPÂNU*

A spy of the Hungarian army in Romania: Rabeczy Sandor (1920)

Abstract

At the end of the First World War communism was installed in Russia (1917) and Hungary (1919). The Hungarian communisms lasted over four months and was banished by the Romanian army. However, despite the difficult situation, Hungary has acted consistently against Romania. By arresting Rabeczy Sandor informative objectives were found, such as other agents in the network and chiefs who sent them in Romania.

Cuvinte cheie: *România, Ungaria, spionaj, Rabeczy Sandor, 1920.*

Keywords: *Romania, Hungary, espionage, Rabeczy Sandor, 1920.*

În primăvara anului 1920 armata română s-a retras din Ungaria, după ce a zdrobit forțele militare bolșevice și a alungat liderii Republicii Sfaturilor (iulie - august 1919). Bolșevismul instaurat la Budapesta în martie 1919 a fost un focar de instabilitate în regiune, statele vecine fiind atacate militar de două ori, la care s-au adăugat numeroase acțiuni viguroase de spionaj, sabotaj și propagandă. Campania armatei române în Ungaria a avut două componente: prima, în perioada 16 aprilie - 1 mai 1919, când trupele române au fost atacate și au reacționat înaintând până la Tisa și a doua, din 20 iulie până la 3 august 1919 când armata română a contraatacat ofensiva Armatei Roșii ungare, a cucerit Budapesta și a ajuns la granița cu Austria. Ocuparea Budapestei și a unei mari părți din teritoriul ungar a permis relansarea unei situații interne tensionate și speranța unui viitor prolific ambelor state. Românii au sprijinit guvernul creat la Szeged, în care amiralul Miklos Horthy¹ a deținut ministerul de Război. Ulterior, acesta a preluat cabinetul și la 16 noiembrie 1919 a intrat în Budapesta. O dată ajuns la putere, noul lider

* Dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

¹ Miklos Horthy de Nagybanya (n. 18 iunie 1868, Kenderes, Ungaria - d. 9 februarie 1957, Estoril, Portugalia), militar de carieră, aghiotant al împăratului Franz Joseph, participant la Primul Război Mondial ca șef al marinei austro-ungare. Face parte din guvernul de la Szeged (1919), opus guvernului comunist condus de Bela Kun, este ales regent (1920) și se opune revenirii fostului împărat Carol al IV-lea în Ungaria (1921). Favorabil politicii europene de revizuire a tratatelor de pace de la Paris inițiată de Germania, a dezvoltat o diplomatie agresivă față de statele vecine Ungariei. Prin presiunea Germaniei și Italiei, în perioada 1938 - 1940, guvernul de la Budapesta a primit unele teritorii din Cehoslovacia, Iugoslavia și România, care fuseseră în componența imperiului dualist. A încercat să scoată Ungaria din război, însă Hitler a decis ca țara să fie ocupată de trupele germane (martie 1944), iar Horthy să fie înlăturat. Reținut în Germania (octombrie 1944 - aprilie 1945), preluat de americani (aprilie - septembrie 1945), fostul regent s-a refugiat în Portugalia. Mai multe detalii, în: Catherine Horel, *Amiralul Horthy regentul Ungariei*, Editura Humanitas, București, 2019.

nu a schimbat prea multe în politica externă față de predecesori. Proaspăt instalat ca premier, Horthy nu s-a sfiit să declare: „*Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România, prin recurgerea la arme*”².

În acest context, structurile informative ungare au fost reevaluate și direcționate cu precădere către statele vecine, considerate „*beneficiare*” ale teritoriilor ungare la finalul Primului Război Mondial. Viața agenților secreți poate fi scurtă sau lungă, în funcție de inteligență personală, psihic puternic și noroc în destin. În multe cazuri a lipsit un element care a dus la capturarea agentului. Unii au ajuns în închisori, alții au fost condamnați la moarte, o categorie aparte a acceptat să lucreze pentru cei care i-au prins devenind agenți dubli. De unii a scris presa (dacă au fost executați sau condamnați), alții (norocoși) au trăit destul ca să-și scrie memoriile, iar foarte mulți au fost înghițiți de... arhive. Acolo au rămas zeci sau sute de ani până când vreun cercetător zelos sau altul norocos au găsit hârtii îngălbenite în dosare pline de praf și le-au adus la lumină. Cazul de față nu este unul extraordinar, dar faptul că arhivele au păstrat întreg parcursul său până la final este interesant din punct de vedere al prezentării.

Comisarul Mihai Chiteală, un polițist cu multă experiență (în 1915 era șeful Poliției Odobești), a fost numit în funcția de șef al Poliției de frontieră Nădlac după instalarea administrației române. El a organizat rapid planuri de ordine publică, acțiuni informative și contrainformative care, în scurt timp, au început să dea roade. Astfel, la 1 mai 1920, a elaborat un raport către superiori: „*Astăzi ne-a prezentat agentul secret Zaharia Rițiu, detașat la această poliție, pe individul Rabeczy Sandor ca suspect, având și mai multe acte tot de asemenea suspecte. Bazat pe aceasta am supus pe numitul Rabeczy Sandor cuvenitului interogator, după ce mai întâi i s-a făcut percheziție corporală, la care s-a găsit mai multe acte compromițătoare*”³.

Suspectul era născut în 1898 în comuna Zilah/Zalău, de profesie mecanic, angajat la poșta din Budapesta, mobilizat în 1919 și repartizat elev plutonier într-un divizion de tren aflat într-o localitate pe malul Dunării. De acolo a fost detașat împreună cu alți opt militari la Szolnok, unde a ajuns în fața maiorului Lajos Gobetzki, șeful serviciului de informații, care acționa sub acoperirea Biroului pentru mobilizări a ofițerilor din armata ungară. Aici, lui Rabeczy, după un scurt instructaj, i se trasează obiectivele informative. Pentru că știa limba română a primit ca partener pe o tânără, originară tot din Transilvania, Irene Silvester, „*care și ea făcea parte din biroul de informațiuni*”⁴. La 20 decembrie 1919 cei doi primesc misiunea să se deplaseze la Oradea ca să obțină un calup de informații: „*câtă trupă se află în Oradea, ce regimente se află și ce armament au; soldații sunt îndestulați cu viptul [hrana - n.n.], dacă ofițerii nu se ceartă; cine e ales ca deputat și în alte oficii de stat, cine sunt prefecții instalați etc.*”⁵. Cei doi ajung în gara din Oradea (21 decembrie 1919), unde încep să adune date din observare directă, discuții cu călători și ascultarea conversațiilor altora. Lui Sandor i se face dor de părinți,

² Nicolae Ciobanu, Eugen Bădălan, *Cronologia Primului Război Mondial 1914 - 1919*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001, pp. 226 - 227.

³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), Fond 96, dosar 3236, f. 4.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

așa că trage o fugă la Zalău, împreună cu Irene. La Comisariatul Militar merge să-și vizeze actele, dar și să-i dea căpitanului Turturescu, comandantul Pieții, o scrisoare de la Aranca Kovacs din Mezőtúr, la care primește răspuns pe loc. Merg apoi și la părinții Irenei, după care la 27 decembrie 1919 revin la Oradea și se cazează la Hotel „Europa”. Rabeczy alege să se plimbe singur prin oraș *„ca să câștig informații”*. Are succes. În restaurantul gării se așază lângă un soldat, îi face cinste și află că în localitate și împrejurimi sunt staționate Regimentele 85, 86, 101, 102 Infanterie, 7 Vânători, 31, 32 Obuziere; ce armament au, ce tipuri de obuziere și calibru; comandamentul se află „în Școala de cadeți”. La cafeneaua „Abazia” stă la masă cu un civil, intră în vorbă, iar acesta îi prezintă, laudativ, pe prefectul județului, Nicolae Zigre, un deputat, dr. Ardelean, și directorul poștei, Suciu. Dar, pe de altă parte, starea de spirit nu era prea bună, deoarece *„populația e fără voie și soldații fac răzvrătiți și nu se prea supun”*.

În ultima zi a anului 1919 cei doi se urcă în tren până la Szajol, apoi trec Tisa cu luntrea după ce oferă 100 coroane unui soldat și merg la Szolnok să dea raportul. Rabeczy se simte rău după atâta efort și își ia un concediu medical. Alege să se odihnească la Budapesta, unde domiciliază la un cumnat. Rămâne până în martie 1920, când este rechemat la Szolnok. Primește o nouă misiune la Oradea, cu Irene și locotenentul Cegezi (?), pentru care li se oferă 5.500 coroane, bani de cheltuieli operative. Aici intervine declicul. Moralitatea unora, indiferent de situație, este pusă la încercare atunci când au pe mână bani mulți. Cei trei, probabil de aceeași factură morală, pun la cale o înșelăciune. În loc să meargă la Oradea, se duc la Szerencs, Tokaj și Budapesta, unde se distrează și toacă banii. Revin la Szolnok și raportează căpitanului Legeza, locțiitorul lui Gobetzki, că *„nu am putut trece Tisa”*⁶. Atunci când a revenit la serviciu, maiorul Gobetzki, om cu experiență, i-a verificat, așa că a aflat exact ce făcuseră. Rabeczy afirmă că maiorul *„m-a înjurat și a zis să merg acasă și să iau la cunoștință că sunt deținut”*. Acasă este informat să se prezinte la divizionul tren de care aparținea, iar o dată ajuns acolo i s-a spus că este *„demis pentru totdeauna din armata maghiară”*.

Ajuns pe drumuri, a luat drumul Budapestei pentru a-și pierde urma și a se angaja. Nu reușește, așa că revine la Szeged/Seghedin *„ca să plec peste Tisa acasă”*. În timp ce își pregătea bagajele se reîntâlnește cu Irene și un vechi amic, sublocotenentul Tomcsany, care îi propune să fie agent într-un alt birou de informații. Acceptă, iar amicul îl trimite la Hódmezővásárhely să se prezinte la un ofițer superior pentru a primi sarcini. De acolo, după ce armata română evacuează Macău, este între primii care intră în localitate și asigură ordinea publică. Potrivit afirmațiilor sale, *„nu făceam altceva decât umblam cu trăsura după arme”*⁷. Este trimis să recupereze 10 revolvere din Lőkősháza, însă nu reușește căci armata română încă nu evacuase localitatea. Dar șefii săi actuali au aflat în cele din urmă că a fost dat afară din armată pentru nereguli financiare, așa că se dispensează de serviciile sale și ajunge din nou pe drumuri. Rămâne în Macău sub nunele Cadar până ce se deschide o sucursală a unei bănci ungare, unde s-a angajat funcționar din 20 aprilie 1920. Un prieten îl informează că este dat în urmărire pentru a fi reținut, împreună cu toți cei care au fost „scoși” din armata maghiară

⁶ *Ibidem*, f. 5.

⁷ *Ibidem*.

pentru nereguli. Își face bagajele val-vârtej și pleacă spre Csanádpalota, apoi la Mezöhegye. Plătește un om să-l conducă pe căi lăturalnice la graniță, apoi o femeie îi facilitează intrarea pe teritoriul românesc (29 aprilie 1920). Cu Pal Porubski merge la Nădlac cu intenția de a obține acte și permis de călătorie de la comisariatul militar. Se despart la intrare, dar nu cunoaște orașul, așa că întreabă... pe cine nu trebuie „și dânsul fiind agent secret m-a adus aici, la dumneavoastră, unde am declarat cele arătate în prezentul proces-verbal nesilit de nimeni”⁸. Punctul de vedere al comisarului Chiteală privind declarația lui Rabeczy nu este unul pozitiv: „Se menționează de noi că în intervalul cercetărilor individul Rabeczy Sandor a căutat adeseori să mintă, însă [a fost - n.n.] constrâns cu probe și, deci, deducem că cercetarea este, încă, necompletă”. Avea în vedere, mai ales, documentele găsite asupra acestuia - „destul de compromițătoare”⁹ -, așa încât propunea extinderea cercetărilor pentru identificarea complicilor și a posibilelor ramificații ale acestei organizații de spionaj maghiar.

La 19 iunie 1920 se emite mandatul de arestare de către Curtea Marțială a Comandamentului Trupelor din Transilvania. Este urmat, la 2 august 1920, de referatul comisarului regal raportor al Curții Marțiale a Comandamentului Corpului Vânătorilor, care îl acuza că „în cursul lunii decembrie 1920 și după această dată sus-numitul fiind trimis de Biroul de Informații de la Budapesta, de spionaj, a venit în Oradea-Mare și diferite orașe din Ardeal unde a cules știri cu privire la spiritul populației, al soldaților, știri referitoare la armament și armată, știri pe care le-a dus la Budapesta, apoi întorcându-se iar în România spre a-și continua misiunea, a fost prins”¹⁰. Primul interogatoriu îi este luat la 18 august 1920, unde neagă declarațiile anterioare: „Recunosc că am fugit din Ungaria ca să vin aici, însă nu am făcut spionaj. Cele arătate în procesul verbal nu le recunosc, deoarece am fost bătut și forțat să iscălesc”¹¹. În rest, a luat în brațe răspunsuri gen „nu știu”, „nu cunosc”, „nu este adevărat”, „nu am făcut spionaj” etc.

Ordonanța definitivă de trimitere în judecată a spionului ungar are loc la 19 octombrie 1920, acesta fiind acuzat de „*crimă contra siguranței statului*”¹². Se accentuează acuzația după ce se descoperă că Rabeczy a dus scrisori la mecanicul Fekete din Békéscsaba, în care se aflau instrucțiuni către agenții din Békéscsaba, Gyula, și Békés ca să raporteze „când se retrag trupele române, ce ostatici au luat și ce au rechiziționat”¹³. Procesul nu durează mult, așa că la 10 noiembrie 1920 sentința este anunțată de completul prezidat de colonelul Vasile Gagiș¹⁴: „cu majoritate de voturi

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 6.

¹⁰ *Ibidem*, f. 167.

¹¹ *Ibidem*, f. 124.

¹² *Ibidem*, f. 130.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vasile Gagiș (n. 1871, Craiova - d. 10 noiembrie 1945, Craiova), a absolvit Școala Militară de Ofițeri (1899), a fost numit atașat militar în Imperiul austro-ungar (1905) și a comandat Batalionul 5 Vânători, ulterior Regimentul 5 Vânători, cu care a participat la bătălia de la Mărășești. A fost primul ofițer român care a intrat în Alba-Iulia după 1 Decembrie 1918 (la 6/19 decembrie 1918). După Războiul de Întregire a primit comanda Regimentului 26 Infanterie „Rovine”, apoi a intrat în politică alături de generalul Alexandru Averescu și Partidul Poporului. A fost numit prefect de Dolj.

*condamnă pe acuzatul Rabeczy Sandor la 20 de ani muncă silnică*¹⁵. Imediat, condamnatul face recurs, care se judecă la 18 decembrie 1920. Curtea Superioară de Justiție Militară, prezidată de generalul Ernest Broșteanu¹⁶, analizează cazul și *„respinge recursul făcut de Rabeczy Sandor, civil din Zalău, contra sentinței nr. 23 din 10 noiembrie 1920, pronunțată de Curtea Marțială a Comandamentului Corpului Vânătorilor”*¹⁷.

Așa s-a încheiat un caz care cuprinde mai multe elemente. Deși Ungaria era o țară învinsă, parțial ocupată și cu o situație internă dificilă din cauza războiului și a „reformelor” bolșevice, totuși nu precupețea nici un efort de a acționa informativ împotriva României. În al doilea rând, se observă utilizarea unor persoane diferite, dar cu potențial (originare din România, cu relații în diverse medii etc.) care sunt trimise în valuri către obiectivele de interes. Se evidențiază și calitățile sau defectele umane care ies la suprafață la un moment dat. O za din lanțul informativ maghiar împotriva României a fost rupt, iar rețeaua coordonată de maiorul Lajos Gobetzki, cel puțin o perioadă, a intrat în conservare. Prin datele obținute de la Rabeczy structurile române de contraspionaj au adunat un bogat material documentar prin care au putut identifica și anihila alte persoane sau rețele ungare de pe teritoriul național.

¹⁵ ANIC, Fond 96, dosar 3236, f. 146.

¹⁶ General Ernest Broșteanu (24 ianuarie 1869, Roman - d. 6 iunie 1932, București) a absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie (1890) și Școala Superioară de Război (1900). A comandat Regimentul 53 Infanterie (14 august - 22 decembrie 1916), Divizia 11 Infanterie (23 decembrie 1916 - 28 octombrie 1918), Corpul Grănicerilor (1922 - 1929) și Inspectoratul General al Infanteriei (1929 - 1930). A fost avansat la gradele de colonel (1916), general de brigadă (1917) și general de divizie (1919).

¹⁷ ANIC, Fond 96, dosar 3236, f. 150.